

COMUNITATEA SĂTEASCĂ MULTIETNICĂ — HĂDĂRENI

Dr. MARIA COBIANU-BĂCANU
Studentii : IOANA CĂLIN-ȘTIUCĂ
LUCIAN CĂLIN

Studiul etno-sociologic și antropologic, al comunității sătești de la Hădăreni, comuna Chețani, județul Mureș nu s-a desfășurat după regula preselectiei științifice, ținând seama de anumiți indicatori sociali, demografici, culturali, economici sau etnici ce precede orice investigație de teren. El s-a desfășurat după consumarea conflictului dintre săteni și un grup de romi ce a avut loc în seara zilei de 20—21 septembrie 1993, conflict soldat cu 4 morți și incendierea a 13 case a cărui sorginte sau condiționare complexă am încercat s-o descifrăm.

Investigația s-a desfășurat de către cei trei autori ai materialului de față, în zilele de 13—18 octombrie 1993, ca un studiu pilot ce intenționa să pună în lumină atmosfera socio-culturală și psiho-morală ce a precedat și a urmat conflictului propriu-zis. Materialul colectat cuprinde opiniile și stările de spirit, așa cum au fost ele relatate de către subiecții cercetați, și care reflectau starea de lucruri de atunci, la trei săptămâni după conflict.

Analiza informațiilor culese a fost realizată având la bază teoriile despre comunitățile umane, despre managementul schimbării și conflictului, inter-schimbul cultural de modele și valori ca și despre comportamentul uman ca interacțiune simbolică. Ca metodă am folosit metodele calitative sau studiul de caz, cu preponderență interviul în adâncime și observația dirijată. Discuțiile libere, traiul alături de săteni au îmbogățit informația cu contextul concret și haloul afectiv ce însoțeau multiplele și variatele stări de spirit pe care le relatau sătenii. Satul Hădăreni a apărut ca o comunitate coezivă, solid articulată economic și social, un microcosmos uman în care a avut loc o explozie.

Înregistrând cu scrupulozitate afirmațiile sătenilor—români, maghiari, romi—și redându-le ca atare, pe alocuri, folosind perspectiva emică recunoscută în antropologie, studiul dobândește o imagine aproape picturală, fotografică a stării de lucruri din Hădăreni.

Opiniile pro și contra acestor tehnici de investigare și reflectare a realității mentale ce stăpânea pe locuitorii satului Hădăreni în momentul cercetării au fost pe larg exprimate într-o dezbateră în cadrul Institutului de Sociologie. Ele însă nu schimbă, nici nu alterează cu nimic realitatea psiho-socială și morală trăită de oamenii din sat în acele zile.

Analizele ulterioare făcute de diferite organe de stat, de către Federația Romilor sau organizații de cercetare internațională, presiunile exercitate asupra lor din cele mai diferite unghiuri de vedere pot să mai schimbe opiniile. Dar ceea ce am surprins noi și vom reda în continuare rămâne valabil pentru ce gândeau și simțeau oamenii în zilele de 13—18 octombrie '93, când în sat

erau încă pichete de jandarmi și polițiști ce vegheau la păstrarea liniștii și ordinii și asigurau normalitatea muncii și vieții satului.

Ceea ce am obținut prin sinteza opiniilor și stărilor de spirit din satul Hădăreni este o „teorie descriptivă”¹ care este necesară și binevenită pentru orice explicație sociologică. „Turnanta descriptivă” ni s-a părut cea mai potrivită tehnică de a înțelege fenomenele reale și de a ajunge la un construct sociologic valid. Profunzimea interviului și descrierea nuanțată a realității a permis cuprinderea pe viu a mișcării reale — lucru pe care un interviu pe bază de chestionar nu l-ar fi putut surprinde.

Îmbinarea perspectivei emice cu cea etică, adică a subiecților cu a cercetătorului și a științei în general, face din studiul de caz un veritabil mijloc de înțelegere a realității sociale mai largi în care trăim și ale cărei rosturi vrem să le reconstruim prin demersul științific.

Precizăm de la început că sosirea echipei de cercetare la județ și sat a fost întâmpinată cu insistenta întrebare: *Care este scopul cercetării?* la care noi am răspuns simplu: pentru a afla condițiile și complexul de factori ce au condus la declanșarea conflictului. Încercarea de lămurire și aflare a adevărului în acele zile încă fierbinți, a fost apreciată de conducerea comunei ca un act de curaj și de onestitate științifică.

Satul Hădăreni din comuna Chețani, județul Mureș este un sat în care trăiesc 595 români (69%), 138 de maghiari (16%) și 130 de romi (15%). Satul are o atestare istorică de 438 de ani (în 1993). Românii trăiesc aici împreună cu maghiarii de peste trei secole și de circa două secole cu primele patru familii de romi. Viața s-a desfășurat normal și fără probleme până acum 10—15 ani, când s-au așezat aici romii veniți din afara satului și care nu-i mai respectau regulile de bună conviețuire.

Conflictul din 20—21 septembrie nu a fost o întâmplare, ci are „istoria” și „pre-istoria” lui în modul de viață și tipul de relații ce se instituiseră în localitate între sătenii băștinași — români, maghiari și romi și ultimele familii de romi sau „vinituri” cum le spuneau ei, printre care se aflau două grupuri de rău-făcători.

Discuțiile ample individuale și în grup — cu românii, maghiarii și romii pașnici recunoscuți ca „gospodari și oameni de treabă” ca și cu romii ale căror case fuseseră incendiate — ne-au dezvăluit că izbucnirea din 20—21 septembrie a fost precedată de un alt conflict dintre romii înșiși din ziua de 8 septembrie, din care conflict un tânăr rom a fost înjunghiat. El avea să moară în zilele de 13—14 octombrie, când noi desfășuram cercetarea, deplâns de tot satul pentru că „era bun și de omenie”. Motivul: tânărului rom i se ceruseră bani de către co-etnicii săi romi și el nedându-le, seara, a fost urmărit și înjunghiat cu nenumărate împunsături în corp.

Deși multietnic, satul Hădăreni nu dădea imaginea unui sat împărțit pe grupuri etnice. Dimpotrivă. Se prezenta ca un sat unit cu oameni gospodari, harnici, care-și munceau pământul din zori și până-n seară și care nu se plângeau de nimic... decât de necazurile pe care le suferă de la câteva familii de romi sau grupuri de romi care semănau teamă, neînțelegeri și teroare în jur, nu munceau, erau „renumiți prin acte de violență și infraționalitate”. Nepedepsirea lor la timp pentru actele comise, nici înainte de decembrie 1989 și

¹ „Current Sociology”, vol. 40, nr. 1, Spring, 1992, *The case method in Sociology*, p. 6.

nici după 1989, i-a încurajat să persiste într-un comportament antisocial și agresiv.

Deci, satul Hădăreni nu era împărțit pe etnii, ci pe grupuri integrate social și grupuri care încăleau ordinea și liniștea publică și legea. Majoritatea satului, fără deosebire de etnie, era tensionată, stresată și amenințată de o minoritate care i-a bulversat întreaga viață, începând cu limbajul și sfârșind cu crima.

Conflictul din 20—21 septembrie 1993 s-a declanșat prin uciderea unui tânăr român nevinovat care venise să vadă ce au romii cu tatăl lui. Uciderea lui Crăciunel Chețan a fost „picătura ultimă ce a dat peste paharul plin de umilințe și suferințe pe care le-au suportat sătenii de la « vinturile » cele rele aciolate aici, în casele de români și maghiari plecați la oraș sau aiurea”. „Hădărenii au rezistat cu calmul lor ardelenesc până le-a ajuns cuțitul la os, la propriu și nu la figurat și atunci mânia lor a fost, de nestăvilit”. Au dat foc caselor răufăcătorilor și au omorât doi dintre ei.

Menționăm că în momentul investigației sociologice comunitatea sătească reflecta o unitate, coeziune și solidaritate extrem de puternică. Toți reacționau asemănător. Motivațiile erau următoarele:

— Multele, mult prea multele injurii, bătăi, batjocuri, agresări, furturi care au culminat cu crima;

— Nedreptățile comise de oamenii legii, tribunal, prefectură, poliție sau miliție, față de sătenii bătuți, maltratați sau păgubiți care așteptau măsuri ferme, prompte pentru a stărpi din rădăcină răul și pe răufăcători.

În conștiința lor se formase convingerea că dacă organele de stat nu-și fac datoria pentru a le apăra viața și produsele muncii lor, dacă miliția, poliția, tribunalul și procuratura se lasă mituite și plătite de către cei ce încalcă legea și dreptul la liniște și viață, ei sunt obligați să-și facă singuri dreptate.

Sătenii consideră că incendierea celor 13 case de romi este „răspunsul” lor la comportamentul agresiv ce a dus la săvârșirea de crime de către romii delincvenți care în loc să fie pedepsiți de lege, pentru omor, viol și jaf, săvârșite anterior, au fost lăsați în libertate.

Marca comunității de viață sătești din Hădăreni era *nemulțumirea tuturor* față de cele două grupuri delincvente de romi, *solidaritatea tuturor și asumarea responsabilității colective* față de incendierea caselor de romi și uciderea celor vinovați. Chiar cei care nu participaseră direct împărtășeau sentimentele și stările de spirit ale celor ce au fost împinși la astfel de acte. Nu erau mândri de ele, nu făceau din ele un act de bravură, ci numai un act de dreptate, o lecție necesară. Toți exprimau aceleași aspirații: „ca romii răufăcători să nu mai stea în sat. Să rămână numai cei gospodari, cinstiți și la locul lor”.

Faptul că o comunitate umană pașnică, ale cărei valori fundamentale de viață sunt munca, cinstea, întrajutorarea, buna vecinătate, bunăstarea, a ajuns la manifestări agresive de tipul de mai sus confirmă ideea că agresivitatea generează agresivitate, un grup violent induce violență și la cei din jurul său, după cum o familie ostilă și agresivă dintr-o vecinătate poate duce întreaga vecinătate la scandal și ceartă².

Hădărenii (români, maghiari, romi pașnici) erau nemulțumiți în momentul efectuării cercetării de către noi pentru faptul că după cele întâmplate cei mai mulți, inclusiv organele de stat și parlamentarii sunt preocupați numai de

² *Management of change and conflict*, Editors: John M. Thomas and Warren G. Bennis, Penguin Books, England, 1972, p. 407.

consecințele violenței colective a satului, de efectele mâniei lor totale, *dar nu de cauzele și condițiile lor de viață în sat dinaintea conflictului, condiții cu o îndelungată istorie ce au dus la inevitabilul moment al înfruntării.*

Relațiile dintre comunitatea sătească și romi nu au fost în totalitate conflictuale. Româncele și maghiarele le dădeau ajutor romilor la nunți și la înmormântări pregătind mâncarea și cele necesare. Romii meseriași lucrau sau reparau diverse aparate celorlalți consăteni români sau maghiari contra plată și erau respectați și apreciați pentru munca lor.

Dar cei mai mulți romi „sunt spurcați la gură”, o țin numai în „bălăcăciuni de ți-e rușine să le spui”. „Nu țin seama de poliție și primărie și bat oamenii ziua în amiaza mare, le bagă furca în spate, îi duc cu securea la grumaz, aruncă cu cuțitul în ei”. Dacă erau reclamați la poliție sau miliție, oamenii se întorceau la fel. „Erau în lumea lor. Nu le păsa de nimeni și de nimic. Își făceau de cap fără teamă de nici o lege. N-au avut bai nici de tribunal, că de-ajungeai acolo, tot lor le dădeau dreptate. Pe tine, român sau maghiar, te obliga să te împaci cu ei, sau să primești bani, iar dacă nu voiai, te amenințau că te omoară”. „*Ei erau condamnați fie cu suspendarea pedepsei, fie la locul de muncă pe care de fapt nu-l aveau*” (!)

Romii luau produsele de pe câmp ale oamenilor, își hrăneau caii din munca sătenilor. „Dacă le ziceai ceva, te amenințau și dau după tine cu coasa sau cuțitul”. „Țigani, ziua dorm și noaptea fură. Anul acesta, fiind cu plutonul de jandarmerie și poliție în sat le-a rămas sătenilor recoltele neatînse și le pot aduna fără grija”. „Aici, tot satul muncește, de dimineață până seara. În timpul zilei, ulițele sunt pustii. Rămân doar copiii și bătrânii neputincioși. Romii habar n-au de muncă”.

Cei mai mulți romi nu muncesc, nu sunt angajați. Acest lucru a reieșit și din alte cercetări³. Dacă înainte de 1989 lucrau în zootehnie acum nu mai muncesc. Unora li s-a dat și pământ, la Hădăreni, și tot nu-l muncesc. Unii se ocupă de activități speculative, încălcând legea sau eludând-o, strecurându-se la limita dintre legal și ilegal. Unii din ei sunt foarte bogați. Manevreză bani, aur și valută.

Alții, însă, o duc greu, sub pragul de sărăcie, dar nici de muncit nu muncesc. „Nu le place munca, ci șmecheria, furtul mărunț sau specula. În schimb, acum, când nu mai au case declară că au avut de toate: TV color, video, covoare, aur, bijuterii pentru a înșela statul român să le mai dea despăgubiri sau pe străini să le trimită ajutoare”.

Romii delincvenți au început să domine întreg satul prin teroare și amenințări. „Unei femei i-au zdrobit casa în doi ani de zile, i-au luat ginerele de grumaz, i-au amenințat, i-au spus niște bălăcăciuni de îi era rușine și, în cele din urmă, a fost nevoit să plece din sat. Casa a vândut-o unor maghiari și în cele din urmă a ajuns tot la țigani.

Scandalurile fără șir din sat erau provocate numai de ei. „Dau cu zgârbaciul după fete, le smulg din căruță și aleargă goi după ele”. La căminul cultural tulbură liniștea și distracția tinerilor. La discotecă nu lasă pe români și maghiari să danseze. Le taie cablurile, îi bat și rup ușile căminului cultural.

Locuitorii se arată nemulțumiți și pentru că sunt supraevaluate drepturile romilor. „Li s-a dat prea mult nas cu drepturile omului. Drepturi da,

³ *Țigani între ignorare și îngrijorare*, Coordonatori, Elena Zamfir și Cătălin Zamfir, București, Edit. Alternative, 1993, p. 107.

dar ei au numai drepturi? N-au și datorii și obligații? Pentru acestea nu-i ia nimeni la rost și de aceea s-a ajuns aici”. „Cei din afara țării, tot pe ei îi susțin și noi rămânem de ocară lor, în continuare. Acum, ne zic barbari, dar ei n-au stat ca noi cu frica în sân că ne omoară. Ei nu știu ce înseamnă să treacă țiganul de la ocară și spurcăciune la bătaie și de la bătaie la înjunghiat”.

Țiganii sunt respinși și de ai lor care s-au integrat și duc o viață normală, civilizată. În Hădăreni, familia tânărului rom înjunghiat cerea moarte pentru moarte. Procesul era în curs de desfășurare, iar ucigașii erau în stare de arest.

Romii — spun Hădărenii — sunt un pericol nu numai cînd sunt săraci și lipsiți de cele necesare traiului, dar și cînd se îmbogățesc. „Încrezuți, cu bani, aur și obiecte scumpe din bișniță, mulți și uniți în rele, nu le stă nimic înainte”. „Cei săraci cerșesc milă, cei bogați sfidează și sunt aroganți”.

Conflictul de la Hădăreni a fost un proces dinamic cu mai multe episoade. Fiecare episod este caracterizat prin *condiții* ce pot constitui oricînd potențiale de conflict. A avut loc o escaladare graduală a stării de agresivitate. Ea s-a resimțit în comportamentul lipsit de bun simț, respect și rușine al romilor, începînd cu copiii de 5 ani, obișnuiți să vorbească urât și să facă gesturi obscene pînă la cei maturi care bat, amenință și înjunghie. Tot în starea de agresivitate se înscriu dese scandaluri din localurile publice.

Condițiile deschid calea unor stări afective ostile: de respingere, neacceptare. Romii delincvenți fac notă discordantă de restul populației prin modul de viață, prin felul cum își asigură existența de zi cu zi. Modelele culturale de viață diferite dintre majoritatea sătenilor români, maghiari și romi și minoritatea agresivă, delincventă a dus la apariția unor stări afective negative caracterizate prin ostilitate și tensiune.

Parazitismul, traiul din furt și speculă pe seama celor harnici dublate de dispreț și aroganță fac ca un *conflict* latent să se transforme într-un conflict manifest. Comportamentul conflictual este o agresivitate deschisă verbală și fizică. La crimele comise, satul a răspuns cu crime. Violența naște violență, nu este legală, nu este umană, dar este reală. Mecanismele de rezolvare a conflictelor sunt puțin dezvoltate.

Conflictul latent de la Hădăreni s-a transformat în conflict real cînd a devenit o amenințare puternică la adresa comunității, ca întreg, cînd a pus în pericol valorile centrale ale satului: **VIATA, MUNCA, LINIȘTEA și ORDINEA PUBLICĂ.**

De aceea, un conflict de proporții mari a presupus cu necesitate o coeziune sau solidaritate corespunzătoare. Iar coeziunea, solidaritatea s-au centrat pe anumite valori, cerințe, exigențe. Ele priveau cerința ca romii răufăcători, fără domiciliu stabil să fie scoși din sat, iar dosarele celor ce au comis acte de violență și n-au fost pedepsiți la timp, să fie repuse pe rol, măcar acum să li se facă dreptate celor „năpăstuiți”.

Comunitatea sătească respingea ideea de a li se reconstrui casele în sat, mai ales că cei cărora li se arseseră casele erau veniți din alte sate și stăteau fără forme legale. Din opiniile subiecților a apărut dura alternativă: ori NOI, ori EI (răufăcătorii). „Cu ei nu mai este posibil traiul în continuare. Relațiile se vor tensiona și mai mult dacă li se vor reface casele în sat”. „Sperăm că n-o să fie nimeni interesat să se șteargă un sat de buni gospodari de pe harta țării pentru câteva familii de țigani răufăcători”. „Nu-i drept să dispară un sat pentru că locuitorii îl părăsesc de groaza romilor”. „Înseamnă că parlamentarii n-au nici un pic de sânge românesc dacă le aprobă romilor să-și

refacă în sat casele. Și dacă o vor face, ce vor construi ei într-o zi, noi vom dărâma în cealaltă”.

Oamenii sunt dezamăgiți și îngroziți. Se întrebă ce va urma dacă țiganii vor fi re-primiți. „Va fi tragedie când se va pune prima cărămidă la casele de țigani, dacă în sensul acesta vor decide cei de sus”.

În realitate, lucrurile par să evolueze în această direcție. Centrul Romilor pentru Intervenție Socială și Studii, împreună cu alte organisme și instituții de cercetare internațională au lansat un proiect de cercetare-acțiune pentru combaterea violenței și cultivarea încrederii în relațiile intra-comunitare, iar pentru Hădăreni s-a propus experimentarea unui proiect pilot de mediere și rezolvare a conflictului. Guvernul României a alocat 25 milioane lei pentru reconstruirea caselor distruse, Bani încă nu sunt folosiți pentru reparații sau reconstrucții. Federația Romilor a plătit lucrări de reparații și a început reconstruirea unei case.

Crearea „consiliului relațiilor intra-comunitare” în localități multi-culturale ar putea avea un efect benefic asupra stării de spirit a comunității sătești hădărene nu prin sine însăși, ci prin schimbarea modului de viață, a modelelor de comportament ale romilor. Așa cum spun autorii volumului „Țiganii între ignorare și îngrijorare”, *problemele țiganilor* sunt în primul rând social-economice și iau coloratură etnică, ele privesc adaptarea la viața comunitară modernă, asimilarea și adaptarea unei noi atitudini față de societate, viață, muncă, profesionalizarea și creșterea nivelului de școlaritate.

Discuțiile purtate cu romii din casele incendiate care se întorseseră în sat au confirmat existența unor conflicte continue între săteni și țigani mai ales după 1989. Romii spuneau că dintre ei erau 3—4 de scandal, dar dintre săteni 20. Despre sat spuneau că „este locul unde s-a răsturnat carul cu proști” „Vor fi 3 țigani proști, dar români sunt 20”.

Cei mai mulți se lamentau despre lucrurile pe care le-au avut în casă și s-au distrus în flăcări. „Eu am avut video, TV color și acum nu mai am nimic. Aștept să vedem ce ne dă guvernul pentru case”. O bătrână spune că „Românii le-au furat găinile și le-au vândut țiganilor înapoi”. „Românii vor să ne dea afară din sat. Din 13 case arse, 7 sunt pe zid și celelalte 6 sunt arse din temelie”.

Curios ni se pare faptul că deși aceste informații despre cele 13 case arse provin chiar din opiniile romilor, în ultimele date cu care Federația Romilor operează în rapoartele din țară și din străinătate se vorbește despre incendierea a 14 case și devastarea a altor 13, iar într-o clasificare provizorie a evenimentelor de violență intra-comunitară după intensitatea efectelor distructive, Hădăreni este cap de afiș, cu 4 morți, 14 case arse, 14 case devastate și 9 case avariate*.

Or, din datele primite de la primarul comunei Hădăreni știam că cei 130 de romi locuiesc în 33 de case din care la 13 li s-a dat foc în seara de 20—21 septembrie. Cum au apărut acum în rapoartele CRISS 37 de case, toate arse, devastate sau avariate? Cui folosește amplificarea? Pe cine defavorizează în același timp?

Fără să încercăm să dăm noi un răspuns la aceste întrebări legate de distorsiuni voite sau ne-voite de date, ceea ce putem afirma cu certitudine este faptul că la Hădăreni n-a avut loc un conflict inter-etnic, ci un conflict social,

* Romani CRISS.

inter-cultural între oameni cu comportamente sociale, morale și economice diferite, adică dintre majoritatea sătenilor români, maghiari și romi și două grupuri delincvente de romi recunoscuți prin multiple acte de infraționalitate și încălcarea normelor de conviețuire civilizată în societate.

Nu a avut loc un conflict inter-etnic pentru că nu etnia în sine a fost mobilul și motivul declanșării confruntării, ci incompatibilitatea de modele culturale și de valori ce separă până la dezbinare grupul majoritar mixt de grupul de delincvenți, romi. Dovadă că *romii băștinași sau cei integrați în comunitatea sătească au fost solidari nu cu co-etnicii lor romi, răufăcători, ci cu sătenii care trăiesc civilizată și după cutumele străbune ale satului, români și maghiari.*

De altfel, de-a lungul întregii cercetări subiecții au pus în lumină nu deosebirile, nu diferențele de ordin etnic, ci ceea ce îi unește, îi leagă în calitate de membri ai aceleiași comunități de viață. Ei au adus în prim plan nevoia de viață în comun, în liniște și bună înțelegere, și și-au exprimat îngrijorarea pentru imaginea neplăcută a lor ori a țării în afara granițelor din cauza gravelor evenimente ce au avut loc în satul lor. După propriile lor opinii, în loc să se ducă vestea despre noi ca sat cu oameni harnici, gospodari și cu o bună stare economică, vom fi recunoscuți ca satul cu țigani incendiați, ceea ce nu ne reprezintă deloc”.

Etichetarea dură ca „satul cu conflicte cu romi” îi preocupa și îi dureau. Și totuși, erau conștienți că s-a ajuns aici nu pentru că ei ar fi vrut, ci pentru că au fost împinși, pentru că agresivitatea grupului de romi puna în pericol ființa însăși a grupului majoritar de săteni. Ei exprimau în fapt ceea ce Etienne Balibar numea incompatibilitatea modurilor de viață și a tradițiilor⁴ specifice culturilor subdezvoltate.

De aceea, considerăm că nu măsurile de ordin administrativ, judiciar, polițienesc sunt singurele capabile să soluționeze conflictele și tensiunile din comunitățile poli-etnice, ci reconsiderarea modului de viață și a sistemului de valori din grupurile de romi în vederea realizării unor relații armonioase și reciproc benefice.

⁴ Etienne Balibar și Immanuel Wallerstein, *Race, nation, class*, Paris, Editions la Decouverte, 1990, p. 33.